

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ П'ята секція

РІШЕННЯ

Справа «Будан проти України» (Заява № 38800/12)

Автентичний переклад

СТРАСБУРГ
14 січня 2016 року

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Будан проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи комітетом, до складу якого увійшли:

Андре Потоцький (<...>), Голова,
Ганна Юдківська (<...>),
Сіюфра О'Лірі (<...>), судді,
та Мілан Блашко (<...>), заступник Секретаря секції,

після обговорення за зачиненими дверима 15 грудня 2015 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 38800/12), яку 14 червня 2012 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі - Конвенція) громадянин України п. Едуард Юрійович Будан (далі - заявник).

2. Уряд України (далі - Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження - п. Б. Бабін з Міністерства юстиції України.

3. 22 квітня 2014 року про заяву було повідомлено Уряд.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1996 році та до свого затримання проживав у с. Жовтень Одеської області.

5. 21 травня 2012 року заявник та його двоюрідний брат М. поїхали до м. Донецька, що знаходиться приблизно у семиста кілометрах від Жовтня.

6. 24 травня 2012 року вони вихопили сумку у жінки, яка сиділа на зупинці трамвая у м. Донецьку.

7. Згідно з твердженнями заявника 24 травня 2012 року його та М. було затримано міліцією на автовокзалі м. Донецька при спробі продати мобільний телефон, який вони знайшли у викраденій сумці.

8. Згідно з наявним у Суду протоколом затримання заявника і М. було затримано міліцією 25 травня 2012 року.

9. 25 травня 2012 року заявника було допитано міліцією, і він показав, що живе у с. Жовтень зі своєю матір'ю, Вірою Одажиу, та двома сестрами, і що він не працює та не навчається. Заявник також засвідчив, що «на даний час [він веде] жебрацький спосіб життя».

Крім того, заявник розповів міліції, що 21 травня 2012 року він та М. вирушили з Жовтня до Донецька, аби «заробити трохи грошей». 22 травня 2012 року вони приїхали до м. Донецька та впродовж трьох наступних днів заробляли гроші, виконуючи музику у трамваях, 24 травня 2012 року вони вкрали сумку і пішли на автовокзал м. Донецька, оскільки мали намір повернутися додому, у с. Жовтень. Проте на автовокзалі їх було затримано міліцією.

10. 25 травня 2012 року міліцією заявникові в якості захисника було призначено адвоката Л.

11. 26 травня 2012 року заявника було доправлено до Донецького ізолятора тимчасового тримання.

12. 28 травня 2012 року заявникові було пред'явлено обвинувачення у вчиненні грабежу. Того ж дня слідчий В. надіслав до Київського районного суду м. Донецька подання про обрання заявникові в якості запобіжного заходу тримання під вартою. Він зазначив, що заявник обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі строком до семи років, та що, перебуваючи на свободі, він може перешкодити встановленню істини у кримінальній справі, переховуватись від слідства та суду, продовжувати злочинну діяльність, оскільки походить з бідної сім'ї і не отримує від неї жодної фінансової підтримки, за місцем своєї реєстрації не проживає, і «з раннього віку займається жебракуванням по всій території України». Слідчий також зазначив, не надавши додаткових пояснень, що у разі звільнення заявник може вплинути на потерпілу.

13. 31 травня 2012 року міліцією заявникові замість адвоката Л. в якості захисника було призначено адвоката П.

14. 1 червня 2012 року Київський районний суд м. Донецька розглянув подання слідчого у присутності заявника та його адвоката, які клопотали перед судом про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням свободи. У суді заявник зазначив, що міліція фізичного впливу на нього не здійснювала.

15. Того дня суд дійшов висновку про обґрунтованість подання слідчого та постановив взяти заявника під варту. Суд зазначив, що заявник за місцем реєстрації не проживає, обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком до семи років, і, перебуваючи на свободі, може перешкоджати встановленню істини, ухилитись від слідства і суду та продовжувати злочинну діяльність. Заявника було поміщено до Донецького слідчого ізолятора.

16. Цю постанову було оскаржено захисником П., який клопотав до апеляційного суду Донецької області про звільнення заявника під підписку про невиїзд.

17. 13 червня 2012 року апеляційний суд Донецької області залишив постанову від 1 червня 2012 року без змін. Зазначаючи, що хоча заявник має постійне місце проживання в Одеській області, суд вказав, що той факт, що він веде жебрацький спосіб життя, походить з бідної сім'ї та не отримує від неї жодної фінансової підтримки, є підставою для взяття його під варту, а більш м'яким запобіжним заходом, ніж взяття під варту, «виконання [ним] надалі процесуальних обов'язків неможливо забезпечити».

18. 1 березня 2013 року Київський районний суд м. Донецька визнав заявника винним у вчиненні грабежу і призначив йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на один рік.

19. У своїй заяві заявник стверджував, що 24, 25 і 26 травня 2012 року, «позбавив[ши] [його] сну» і «із застосуванням [до нього] насилля», працівники міліції змусили його підписати документи, що за змістом не відповідали наданим ним раніше усним показам.

II. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

20. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу у редакції, чинній на час подій, передбачали:

Стаття 106: Затримання органом дізнання підозрюваного у вчиненні злочину

«Орган дізнання вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

1. коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;
2. коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;
3. коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли її місце проживання чи перебування не зареєстровано, або коли не встановлено особи підозрюваного.

Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному в порядку, передбаченому частиною другою статті 21 цього Кодексу, права мати побачення із захисником з моменту затримання. Протокол затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим.

Копія протоколу з переліком прав та обов'язків негайно вручається затриманому і направляється прокурору. На вимогу прокурора йому також надсилаються матеріали, що стали підставою для затримання.

Протягом сімдесяти двох годин після затримання орган дізнання:

- (1) звільняє затриманого - якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених частинами першою і другою цієї статті;
- (2) звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не зв'язаний з триманням під вартою;
- (3) доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У разі оскарження затримання до суду скарга затриманого негайно надсилається начальником місця попереднього ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або якщо скарга надійшла після закінчення сімдесятидвогодичного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження.

Скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених статтею 165-2 цього Кодексу. За результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним.

На постанову судді протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, або її захисником чи законним представником. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови суду.

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин.

Якщо у встановлений законом строк затримання постановою судді про застосування до затриманої особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або постановою про звільнення затриманого не надійшла до установи для попереднього ув'язнення, начальник місця попереднього ув'язнення звільняє цю особу, про що складає протокол і направляє повідомлення про це посадовій особі чи органу, який здійснював затримання.»

Стаття 148: Мета і підстави застосування запобіжних заходів

«Запобіжні заходи застосовуються до підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого з метою запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду, перешкодити встановленню істини у кримінальній справі або продовжити злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи застосовуються за наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений буде намагатися ухилитися від слідства і суду або від виконання процесуальних рішень, перешкоджати встановленню істини у справі або продовжувати злочинну діяльність.».

Стаття 149: Запобіжні заходи

«Запобіжними заходами є:

- (1) підписка про невиїзд;
- (2) особиста порука;
- (3) порука громадської організації або трудового колективу;
- (3-1) застава;
- (4) взяття під варту;
- (5) нагляд командування військової частини.

...».

Стаття 434: Затримання та взяття під варту неповнолітнього

«Затримання та взяття під варту як запобіжний захід можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у виняткових випадках, коли це викликається тяжкістю злочину, у вчиненні якого він обвинувачується, при наявності підстав і в порядку, що встановлені статтями 106, 148 ... цього Кодексу.

Про затримання і взяття під варту неповнолітнього обов'язково сповіщаються його батьки чи особи, що їх замінюють.».

Стаття 436: Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи

«До неповнолітніх обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених статтею 149 цього Кодексу, може застосовуватися передача їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі - передача їх під нагляд адміністрації цієї установи. Від батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи в цих випадках відбирається письмове зобов'язання про забезпечення ними належної поведінки неповнолітнього та його явки до слідчого, прокурора і суду.».

21. Відповідні міжнародні матеріали наведено в рішенні у справі «Корнейкова проти України» (Korneykova v. Ukraine) (заява № 39884/05, пп. 25-27, від 19 січня 2012 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

22. Заявник скаржився, що висновок Київського районного суду м. Донецька про те, що він веде жебрацький спосіб життя, може ухилитись від слідства і суду або продовжувати злочинну діяльність, не підтверджувався жодними доказами, а отже взяття його під варту суперечило пункту 1 статті 5 Конвенції, відповідна частина якого передбачає таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

(с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення...».

А. Прийнятність

23. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

24. Уряд стверджував, що рішення суду щодо обрання заявникові запобіжного заходу у вигляді взяття під варту було законним та вмотивованим, існувала обґрунтована підозра у вчиненні заявником злочину. Факт його жебракування доводив, що взяття його під варту за таких обставин було необхідним.

25. Заявник не надав своїх коментарів щодо зауважень Уряду.

2. Загальні принципи

26. Суд зазначає, що для того, щоб позбавлення свободи можна було вважати несвавільним, недостатньо лише відповідності цього заходу вимогам національного законодавства; він також має бути необхідним за конкретних обставин. Тримання під вартою відповідно до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції має відповідати вимозі щодо пропорційності, яка вимагає існування обґрунтованого рішення, у якому здійснюється оцінка відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення (див. рішення у справі «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), заява № 39884/05, п. 43, від 19 січня 2012 року, з подальшими посиланнями). Аргументи «за» і «проти» звільнення, у тому числі ризик перешкоджання обвинуваченим належному здійсненню провадження, не можуть оцінюватися абстрактно, а обґрунтованим рішенням є таке, що підтверджується фактичними доказами. Органи влади повинні оцінити, чи є взяття заявника під варту конче необхідним для забезпечення його присутності в суді, та чи можуть інші, менш суворі заходи бути достатніми для досягнення цієї цілі (див. рішення у справі «Луценко проти України» (*Lutsenko v. Ukraine*), заява № 6492/11, п. 66, від 3 липня 2012 року). Також дуже важливим чинником оцінювання аргументів «за» і «проти» є вік обвинуваченого: так взяття під варту неповнолітніх має застосовуватися лише як крайній захід і лише на якомога коротший строк (див. згадане рішення у справі «Корнейкова проти України» (*Korneykova v. Ukraine*), п. 44, з подальшими посиланнями).

3. Застосування наведених вище принципів у цій справі

27. Суд зазначає, що постанову від 1 червня 2012 року про обрання шістнадцятирічному заявнику запобіжного заходу у вигляді взяття під варту у місті, що знаходиться приблизно у семиста кілометрах від його дому, було ухвалено на судовому засіданні, в якому були присутніми заявник та захисник, який його представляв. Київський районний суд м. Донецька зазначив, що заявник за місцем реєстрації не проживає, обвинувачується у вчиненні тяжкого злочину, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі строком до семи років, і, перебуваючи на свободі, може перешкоджати встановленню істини, ухилятися від слідства і суду або продовжувати злочинну діяльність. Апеляційний суд додав до цього, що взяття заявника під варту обумовлене тим фактом, що він веде жебрацький спосіб життя, походить з бідної сім'ї та не отримує від неї жодної фінансової підтримки.

28. Суд зазначає, що у заявника є постійне місце проживання в Одеській області, де він жив зі своєю матір'ю, чиє матеріальне становище, на думку Суду, не є фактором, який має враховуватись при ухваленні рішення про взяття заявника під варту. Заявник поїхав з дому до м. Донецька лише 21 травня 2012 року. Через кілька днів, 24 травня 2012 року (див. пункт 7), він вирішив повернутися додому. З матеріалів справи не впливає, що до 24 травня 2012 року заявник вчиняв насильницькі дії або був причетний до злочинної діяльності, або що він втікав з дому до 21 травня 2012 року, займаючись жебрацтвом «з раннього віку по всій території України», як це було зазначено слідчим у поданні про взяття заявника під варту.

29. Суд зауважує, що з матеріалів справи не випливає, що органами влади розглядалась можливість передачі заявника під нагляд його матері відповідно до статті 436 Кримінально-процесуального кодексу України, незважаючи на те, що вони знали її ім'я та місце проживання. Зокрема, немає свідчень того, що органи влади повідомили матір про затримання заявника або доклали будь-яких зусиль для збирання та розгляду інформації про її бажання та здатність впродовж розслідування забезпечувати його належну поведінку. Якщо національні суди вважали, що той факт, що заявник втік з дому, доводить нездатність його матері контролювати його поведінку, або якщо вони мали інші підстави вважати, що вона була не в змозі наглядати за ним, ці міркування мали бути чітко викладені у рішеннях суду з приводу взяття заявника під варту. Суд нагадує, що у випадку існування обставин, які могли бути підставою для взяття особи під варту, однак про які у рішеннях національних органів влади вказано не було, Суд не має своїм завданням встановлювати їх і перебирати на себе роль національних органів влади, які постановили рішення про взяття заявника під варту. Саме їм належить розглянути усі факти, що свідчать «за» і «проти» взяття під варту, та викласти їх у своїх рішеннях (див. рішення у справі «Панченко проти Росії» (Panchenko v. Russia), заява № 45100/98, п. 105, від 8 лютого 2005 року).

30. У світлі наведених вище міркувань Суд вважає, що за обставин цієї справи національні органи влади не обґрунтували належним чином своє рішення про застосування до неповнолітнього заявника запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, яке відповідно як до міжнародних, так і національних норм могло бути застосоване лише як крайній захід. Відповідно було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

II. ІНШІ СКАРГИ

31. Заявник скаржився, що 24, 25 і 26 травня 2012 року, «позбавив[ши] [його] сну» та «із застосуванням [до нього] насилля», працівники міліції змусили його підписати документи, що за змістом не відповідали наданим ним раніше усним показам. Суд зазначає, що твердження заявника не підтверджуються жодними доказами або докладним викладом фактів. Більше того, у Київському районному суді м. Донецька заявник засвідчив, що міліція не застосовувала до нього фізичного впливу (див. пункт 14). Отже, Суд встановлює, що ця частина заяви є необґрунтованою та повинна бути відхилена як явно необґрунтована відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

32. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливої сатисфакції.»

33. Заявник не подав жодних вимог щодо справедливої сатисфакції і компенсації судових та інших витрат. Відповідно Суд вважає, що немає підстав присуджувати йому у зв'язку з цим будь-яку суму.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятною скаргу за пунктом 1 статті 5 Конвенції, а решту скарг у заяві - неприйнятними.

2. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 14 січня 2016 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Заступник Секретаря

Мілан БЛАШКО

Голова

Андре ПОТОЦЬКИЙ

Публікації документа

- **Офіційний вісник України** від 26.04.2016 — 2016 р., № 31, стор. 114, стаття 1255